

FOCUS

Theatertheorie in de praktijk

Leerlingenuitgave
Deel 2

Inhoud

Afbeeldingverantwoording	4
Hoe ga jij focussen?	5
1 Veiligheid	6
2 Focus en theatrale middelen	14
3 Spanningsopbouw	24
4 Aristotelische rolverdeling	32
5 Improvisatie met elementen	40
6 Verteltheater	52
7 Monoloog	64
Begrippenlijst	78
Begrippen <i>Focus 1</i>	79

1 Veiligheid

INTRODUCTIE

Samen theater maken en spelen kan pas op het moment dat er spelveiligheid is. Als je in een veilige omgeving bent, kun je leren en je ontwikkelen en je **creativiteit**¹ de vrije loop laten. Misschien heb je een nieuwe groep of ken je nog niet iedereen in de groep. Daarom is het belangrijk met elkaar te ontdekken en af te spreken wat spelveiligheid is. Net als in deel 1 gaan we eerst zorgen dat het helemaal veilig is in jouw klas. We herhalen een aantal oefeningen en belangrijke afspraken voordat we het **speelvlak** op gaan.

Speelvlak:

Het toneel, de vloer waarop gespeeld wordt. Het speelvlak noem je ook wel podium.

1.1 VEILIGHEID IN EEN GROEP

Je hele leven lang zul je te maken hebben met verschillende groepen. Je kunt bijvoorbeeld je familie zien als een groep, je klas, je sportclub, je vrienden, maar ook een aantal mensen op een onlineforum of mensen die dezelfde game spelen. Binnen al deze groepen moet jij je tot anderen verhouden. Je zult je zeker niet altijd hetzelfde gedragen en voelen binnen die verschillende groepen.

Bij je familie durf je misschien heel hard te lachen of boos te worden. In de klas durf je misschien minder snel wat te zeggen of te vragen. Online heb je misschien veel meer lef. Met je vrienden voel je je hopelijk helemaal jezelf. Hoe jij je gedraagt, hangt vaak af van hoe je je voelt in een groep. Voel je je veilig? Kun je jezelf zijn? Of heb je het idee dat je je moet aanpassen aan wat je denkt dat anderen van jou verwachten of willen?

Oefening 1: Verschillende groepen

a. Noem een groep waar jij deel van uitmaakt.

.....

b. Hoe veilig voel jij je binnen deze groep? Een 0 is enorm onveilig en een 10 is superveilig.

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

c. Wat maakt dat jij je zo voelt?

.....

d. Noem een andere groep waar jij deel van uitmaakt.

.....

e. Hoe veilig voel jij je binnen deze groep? Een 0 is enorm onveilig en een 10 is superveilig.

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

f. Wat maakt dat jij je zo voelt?

.....

g. Noem een groep waar jij vroeger deel van uitmaakte maar nu niet meer.

.....

h. Hoe veilig voelde jij je binnen deze groep? Een 0 is enorm onveilig en een 10 is superveilig.

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	----

i. Wat maakte dat jij je zo voelde?

.....

.....

.....

1.2 SPELVEILIGHEID

Als een groep onveilig is, zie je dat niet iedereen zichzelf durft te zijn. Je bent dan voortdurend aan het aftasten hoe je je moet gedragen. Dit is natuurlijk heel jammer. Iedereen zou zichzelf moeten kunnen zijn. Als je jezelf durft te zijn en anderen vertrouwt en respecteert, ontstaan er vaak mooie dingen. Hetzelfde geldt voor theater. Als het veilig is in de klas, is er ook **spelveiligheid**. Door die veiligheid toveren we de klas om tot een plek waar verhalen kunnen ontstaan.

Oefening 2: Wat is spelveiligheid voor jullie?

a. Maak met een klasgenoot een woordweb van wat spelveiligheid voor jullie inhoudt en wat hiervoor nodig is.

Spelveiligheid:

De veiligheid binnen een groep. Deze bestaat uit respect, duidelijke afspraken en vertrouwen. Hierdoor kan iedereen zichzelf zijn en durft iedereen vrijuit te spelen.

Spelveiligheid

b. Wissel jullie woordweb uit met dat van een ander duo. Maak daarna een top vijf van jullie ideeën. Wat is er volgens jullie nodig voor spelveiligheid in de klas?

1.
2.
3.
4.
5.

c. Bespreek met de hele klas de afspraken die voor jullie nodig zijn om spelveiligheid in de klas te ervaren. Vul daarna met z'n allen de gouden regels in.

Tip: laat er een paar leeg zodat je ze eventueel kunt aanvullen in de loop van het jaar.

~ DE GOUDEN REGELS ~

1.
2.
3.
4.
5.
6.
7.

1.3 SOCIALE (ON)VEILIGHEID

We weten nu wat de gouden regels zijn om spelveiligheid in een klas te ervaren, maar veiligheid is niet alleen belangrijk binnen de klas. Veiligheid is overal en voor iedereen belangrijk. Dit maakt veiligheid een universeel thema. Een **universeel thema** is iets waar we allemaal mee te maken hebben. Universele thema's zijn hierdoor erg geschikt als onderwerpen voor theater omdat ze een breed publiek aanspreken. Iedereen kent ze.

Universeel thema:

Een onderwerp of gevoel dat voor iedereen belangrijk is, of je nu oud of jong bent, in een stad of een dorp woont, in Nederland of op een andere plek op de wereld geboren bent.

3 Spanningsopbouw

INTRODUCTIE

Wist je dat bijna ieder verhaal op dezelfde manier in elkaar zit? Of je nu een boek leest, een film kijkt of een toneelstuk bekijkt; bijna ieder verhaal kent dezelfde opbouw. Hoe komt dat? En waarom zitten deze verhalen zo in elkaar? Het is eigenlijk heel simpel. Deze bedachte opbouw zorgt ervoor dat het publiek (de kijker of de lezer) het verhaal kan volgen en geboeid blijft. De opbouw van toneelstukken noemen we de **spanningsopbouw**. Een ander woord hiervoor is spanningsboog. Met een goede spanningsboog blijf je het publiek boeien met het verhaal. Als speler en maker moet je weten hoe een goede spanningsopbouw in elkaar zit, zodat je je publiek niet kwijtraakt.

Spanningsopbouw:

De manier waarop een verhaal is opgebouwd, met het doel het publiek geboeid te houden.

3.1 DE OORSPRONG

Theater bestaat al eeuwen. Het zit in de mens om verhalen te vertellen. De spanningsopbouw die nog steeds gebruikt wordt, bestaat al eeuwenlang. De oude Grieken maakten hun voorstellingen al op deze manier. Zij maakten vooral veel **tragedies**.

Tragedie:
Een toneelstuk waarin de hoofdpersoon heldhaftige doelen heeft en waarbij het verhaal slecht eindigt, meestal met de dood.

In het oude Griekenland leefde een man genaamd Aristoteles (384-322 v.Chr.). Hij schreef een boek over toneel en verhalen. In dit boek onderzocht hij hoe Griekse tragedies waren opgebouwd en waarom ze zo goed werkten bij het publiek. Hij heeft de spanningsopbouw dus niet zelf bedacht. Hij keek hoe bestaande toneelstukken en verhalen in elkaar zaten en heeft dat vastgelegd.

Aristoteles zag dat goede verhalen:

- Een begin, midden en einde hebben.
- Logisch zijn opgebouwd volgens oorzaak en gevolg. Er gebeurt iets (oorzaak) en dat zorgt voor een volgende gebeurtenis (gevolg).
Je leert niet voor een toets (oorzaak) en daarom haal je een onvoldoende (gevolg).
Het regent en je neemt geen paraplu mee (oorzaak), dus je wordt nat (gevolg).
- De spanning laten oplopen en weer laten afnemen.
- **Emoties**¹ oproepen bij het publiek, zoals medelijden en angst.

Oefening 1: Oorzaak en gevolg

Lees de zinnen. Schrijf daarna een oorzaak en een gevolg van de zin die je hebt gelezen.

Voorbeeld:

Je komt te laat op de training.

Oorzaak: Je band was lek.

Gevolg: Je mag niet meedoen op de training.

a. Hilde zet haar wekker niet.

Oorzaak:

Gevolg:

b. Het brandalarm gaat af tijdens de les.

Oorzaak:

Gevolg:

c. Tycho oefent elke dag zijn tekst.

Oorzaak:

Gevolg:

3.2 DE VIJF STAPPEN VAN SPANNINGSOPBOUW

Aristoteles ontdekte dat er altijd eenzelfde spanningsopbouw zit in goede verhalen, waarbij de spanning voor het publiek eerst oploopt en aan het einde weer afloopt. Deze spanningsopbouw heeft hij opgedeeld in vijf stappen. De stappen zijn:

1. Expositie

2. Motorisch moment

3. Ontwikkeling

4. Climax

5. Afloop

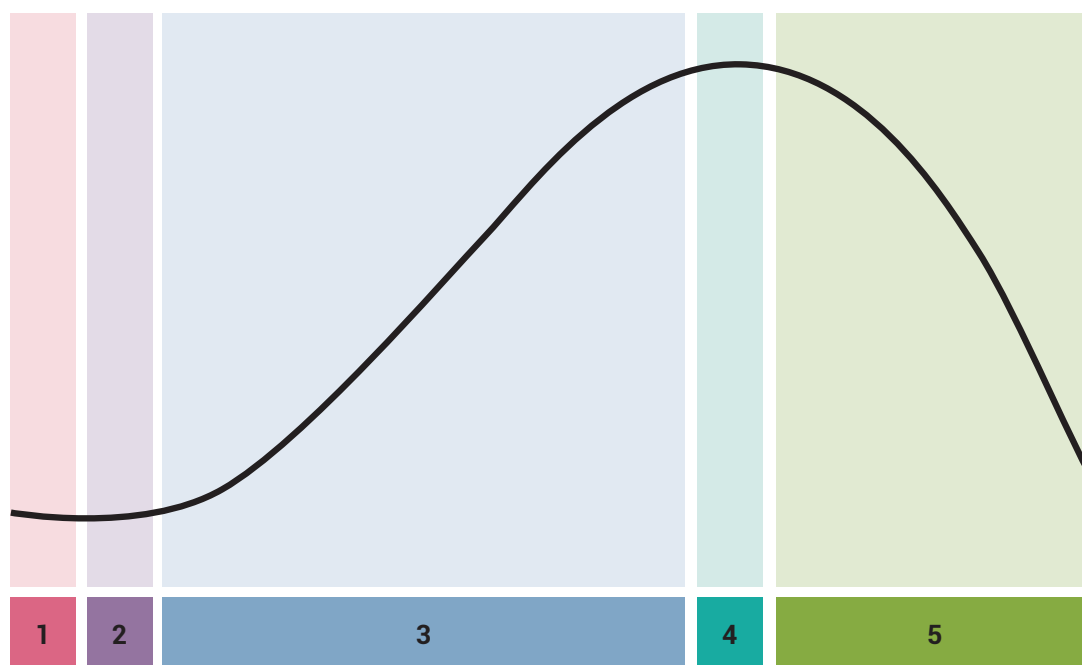
Bij de **expositie** leren we de personages en situatie uit het verhaal kennen.

Het **motorisch moment** is het startpunt van het conflict. Er gebeurt iets en er is geen weg meer terug. De **ontwikkeling** laat het verloop van het verhaal zien waarin het conflict verder duidelijk wordt. Vaak wordt het conflict in deze fase erger.

De **climax** is het absolute hoogtepunt van het verhaal. Erger dan dit wordt het niet.

Als laatste volgt de **afloop**. De gevolgen van het conflict zijn allemaal duidelijk en het verhaal eindigt, goed of slecht.

Wanneer je de spanningsopbouw van een verhaal uittekent, ziet dit er als volgt uit:

1 expositie | 2 motorisch moment | 3 ontwikkeling | 4 climax | 5 afloop

3.1 Spanningsopbouw in beeld.

In de zestiende eeuw is een wereldberoemde tragedie geschreven. De Engelse William Shakespeare schreef een toneelstuk over Romeo en Julia. Dit werd een **inspiratiebron** voor tientallen kunstenaars in de eeuwen na hem. Hieronder lees je een korte samenvatting van het verhaal. De kleurtjes en nummers geven de verschillende stappen uit de spanningsopbouw weer.

- 1 Romeo Montague en Julia Capulet leven in de Italiaanse stad Verona. De families Montague en Capulet hebben ruzie met elkaar.
- 2 Romeo en Julia ontmoeten elkaar op een feest en worden meteen verliefd. Ze weten dat hun liefde verboden is.
- 3 Julia moet van haar ouders trouwen met iemand anders, maar wil dat niet. Hoewel het niet mag, spreken Romeo en Julia toch af en trouwen ze in het geheim.
Ondertussen loopt de ruzie tussen de families steeds verder uit de hand. De neef van Julia doodt de beste vriend van Romeo. Romeo is verblind door woede en doodt de neef van Julia. Romeo wordt verbannen uit Verona en mag nooit meer terugkomen in de stad.
Julia drinkt een slaapdrankje waardoor ze dood lijkt, zodat ze daarna samen kunnen vluchten. Ze schrijft Romeo een brief over haar plan, maar deze komt niet op tijd aan.
- 4 Romeo vindt Julia. Hij denkt dat ze echt dood is, wil niet leven zonder haar en vergiftigt zichzelf. Julia wordt wakker. Ze ziet dat Romeo dood is en steekt daarna zichzelf neer.
- 5 De families ontdekken de dood van Romeo en Julia en leggen hun ruzie bij.

Oefening 2: Een verknipte spanningsopbouw

Zet het verhaal in de juiste volgorde van de spanningsopbouw. Let op! Sommige stappen komen meerdere keren voor.

a. Verhaal 1: Mist

1. Kiki voelt hoe de planken onder haar voeten kraken, ze hoopt dat het goed gaat.
2. Het is avond.
3. Kiki springt over de laatste plank en rent snel naar huis.
4. Op weg naar huis loopt Kiki over een oude brug met losse planken. Het is donker en mistig.
5. Plots breekt een plank onder de voeten van Kiki.
6. Kiki grijpt naar de reling en redt zichzelf net van het water onder haar.
7. Haar hart bonst van angst terwijl Kiki voorzichtig verder loopt.

Zet de cijfers achter de juiste stappen van de spanningsopbouw. Sommige stappen krijgen meerdere cijfers. De juiste volgorde is:

- 1 Expositie:
- 2 Motorisch moment:
- 3 Ontwikkeling:
- 4 Climax:
- 5 Afloop: